

Kroz cijelu raspravu provlači se — kao crvena nit — dokazivanje o dvije posve različite političke logike, dva 'politička svijeta' ugarskih Srba i Mađara. Ta dva svijeta nisu se mogla sjediniti, ili naći dodirnih točaka, pa su i ostala nespojiva. Popis izvora, literature, časopisa, indeks imena i naziva upotpunjuje ovu raspravu, kojoj je vrijednost u prvom redu u tome što je politički život ugarskih Srba od 1848. do 1867. godine obuhvaćen u cjelovitom tekstu, obogaćenom mnoštvom zanimljivih bilježaka.

Branka Pribić

*JOSIP ŽGALJIĆ, Radničkim stazama Riječke rafinerije,
Zagreb 1977, 137 str.*

U izdanju riječkog Centra za historiju radničkog pokreta i NOR-a Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara i INE-Rafinerije nafte Rijeka (tisak TMG Vjesnik — Zagreb) objavljena je potkraj 1977. godine knjiga iz pera Josipa Žgaljića, novinara, posvećena razvoju radničkog pokreta, njegova revolucionarnog dijela, u Riječkoj rafineriji od prvih početaka do 1977. godine, pod naslovom: Radničkim stazama Riječke rafinerije. Rafinerija je osnovana 1882, počela je s radom 1883, a radnički pokret u njoj počinje nekoliko godina kasnije. Kao što je rafinerija u tih gotovo stotinjak godina bila i ostala važna privredna organizacija, tako su i njeni radnici, njihove akcije i manifestacije, bilo ekonomskog bilo političkog značaja, imali važno mjesto u razvoju radničkog pokreta ne samo u Rijeci nego i šire. Razvijao se u specifičnim uvjetima grada, koji je, kao važno privredno i prometno središte, bio stalna meta raznih interesa od Austro-Ugarske do fašističke Italije, a kao pogranični grad proživio je tešku sudbinu česte promjene gospodara. To znači da se radnički pokret u Rijeci, a dakako i u rafineriji, razvijao u težim uvjetima nego u ostalim krajevima Hrvatske i Jugoslavije, ali se ipak uklopio u tokove naprednog radničkog, a zatim, komunističkog pokreta, štoviše, nije u tome ni zaostajao. Svemu tome posvetio je Josip Žgaljić potrebnu pažnju izradivši na osnovi tadašnje štampe i arhivskih materijala (pri čemu nije upotrijebio i bilješke ispod crte) pregled razvoja socijalističkog organiziranja radnika do 1918. (Rijeka od 1882. do 1918. godine i Radnički pokret u rafineriji od osnutka do 1918. godine), a zatim u vremenu 1918—1924. (vrijeme od raspada Austro-Ugarske i sjedinjenja Rijeke s maticom zemljom, te stvaranja »nezavisne« Riječke države, do pripajanja Rijeke Italiji), nastajanje komunističkog pokreta (pod naslovom Radnički i komunistički pokret u Rafineriji od 1918. do 1924. godine) koji je bio zapravo sastavni dio Komunističke partije Italije, te nakon toga u razdoblju od 1924. do 1941. godine (od vremena kad je i formalno i stvarno Rijeka predana Italiji do početka narodnooslobodilačke borbe u koju se uključuju radnici rafinerije i drugi Riječani, pod istim naslovom kao i poglavlje prije toga ali samo od 1924—1941. godine) ilegalni rad komunista u Rijeci i rafineriji. Posebnu cjelinu, također, čini vrijeme od 1941. do 1945. godine, vrijeme aktivnog uključivanja radnika rafinerije u NOB i socijalističku

revoluciju (s naslovom Rafinerija u narodnooslobodilačkoj borbi od 1941. do 1945. godine), te razdoblje od 1945. do 1977. godine, vrijeme obnove i razvoja samoupravljačke prakse (s naslovom Rafinerija u razdoblju obnove i stvaranja samoupravnih socijalističkih odnosa od 1945. do 1977. godine). Žgaljić se u tome svemu služio i dostupnom literaturom, koju i navodi na kraju knjige. Poslužili su mu i foto-materijali o raznim zbivanjima iz povijesti radničkog pokreta rafinerije i Rijeke (složeni su u posebnu cjelinu zajedno s faksimilima nekih dokumenata).

U ovom pregledu razvoja povijesti radničkog pokreta u Riječkoj rafineriji, Žgaljić se obilato služio citiranjem novinskih članaka i arhivskih materijala, pa je to ujedno i svojevrstni zbornik građe za tu problematiku, zanimljivu ne samo radnicima rafinerije da se upoznaju s prošlošću svoga radnog kolektiva nego i drugim čitaocima. Takvo prezentiranje ima, dakako, i opravdanja zbog malo poznate građe, ali se ipak ponešto gubi i na čitljivosti teksta i na njegovoj cjelovitosti. No, i usprkos tome, ta se knjiga (a lijepo je grafički opremljena) ubraja u naše malobrojne prikaze razvoja radničkog pokreta u jednoj tvornici, u jednom poduzeću, što znači da je dobro došla svim zainteresiranim čitaocima, a dakako i istraživačima povijesti radničkog pokreta, koji je moraju uzeti u obzir, pri razradi problema toga pokreta ne samo u Rijeci nego i šire u Hrvatskoj, pa i Jugoslaviji.

Bosiljka Janjatović

ANTUN GIRON i MIHAEL SOBOLEVSKI, Goranke, Istranke, Primorke u NOB. Izbor iz glasila AFŽ. Muzej narodne revolucije, Rijeka 1978.

U uvodu knjige B. Končar ističe: »Ovo izdanje predstavlja građu za sintezu povijesti o učešću žena Hrvatskog primorja, Gorskog kotara i Istre u narodno-oslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji. Izdavač, Muzej narodne revolucije u Rijeci, u svom fondusu čuva velik dio štampe Antifašističke fronte žena Hrvatskog primorja, Gorskog kotara i Istre. Tako općedruštvenim, ali muzejskim sredstvima ili predmetima možemo približiti suvremenom čitaocu tek dio onog što su žene u toku slavne narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije radile i stvarale za cjelovit preobražaj društva i oslobođenje čovjeka.«

Naime, NOR i socijalistička revolucija zapadne Hrvatske, a u okviru NOP-a ostalih dijelova Hrvatske i jugoslavenskih zemalja, nastali su i razvijali se na specifičan način. I ženski dio toga pokreta — od 1942. god. Antifašistička fronta žena — morao se najprije prilagoditi uvjetima koje je nametao oružjem nadmoćniji strani i domaći neprijatelj, prisilivši uskoro toga neprijatelja da se ravna prema zahtjevima narodnooslobodilačkog pokreta. Tomu cilju služe i ženska glasila Istre, Primorja i Gorskog kotara — »Drugarica«, »Rodoljupka«, »Goranka«, »Primorka«, »Istranka«, »La donna Istriana«. Jer, ne treba smetnuti s uma da su Istra, većina Kvarnerskih otoka i zapadni dio današnje Rijeke sve do 1941. god. pripadali jednoj od svjetskih velesila — fašističkoj Kraljevini Italiji, da se